

Ambivalentna narava informacijske tehnologije

Ker sem o informacijskih in komunikacijskih vidikih integracije (Zahodne) Evrope prav za današnji pogovor pripravil širši pregled aktualnih problemov, bi danes želel postaviti samo nekaj »provokativnih« tez, da bi izzval o njih razpravo.

Prvo pomembno vprašanje je vloga razvoja informacijske dejavnosti in tehnologije pri sodobnih evropskih integracijskih procesih. Na eni strani gre za vprašanje splošne določenosti družbenega, zlasti ekonomskega in političnega razvoja s tehnološkimi spremembami, na drugi strani gre za »lokalno specifiko«, ki se v Evropi kaže kot razlika med njenim vzhodnim (»socialističnim«), in zahodnim (»kapitalističnim«) delom. Menim, da ni naključje, da v Vzhodni Evropi prihaja do v bistvu revolucionarnih sprememb prav v obdobju ekspanzije informacijske in komunikacijske dejavnosti. Vsaj v simbolni sferi – če pustimo ob strani sferi objektivnega in subjektivnega – nedvomno prihaja do vse tesnejše povezanosti v svetu nasploh. Če je bilo v preteklosti zaradi nerazvitosti informacijskih in komunikacijskih tehnologij »pretok informacij« še mogoče nadzorovati in usmerjati iz posamičnih centrov, je to danes vse manj mogoče. Vzhodna Evropa se je na politični ravni ves čas zavzemala za »informacijsko suverenost«, ki se je praktično sprevrčala v cenzuro; pri tem je bila lahko relativno učinkovita do razvoja satelitske televizije, ki je postala prehudo orožje za informacijski obrambni zid. Padec berlinskega zidu je torej predvsem posledica razrušitve informacijskega zidu.

Vendar pa je ta integracijski proces izrazito protisloven, če ga primerjamo z dogajanjem na ravni objektivne stvarnosti. Zahodnoevropski sistem namreč (lahko) postaja do okolja vse bolj zaprt oz. vsaj izrazito »izhodni sistem«. V obdobju torej, ko razvoj informacijske tehnologije omogoča vse kompleksnejše oblike interakcijskih povezav, se zahodnoevropski sistem očitno integrira le navznoter, ne pa tudi navzven. V tem lahko vidimo le poseben primer ambivalentnega potenciala informacijskih tehnologij, ki se običajno ponazarja s procesi demokratizacije: tako kot informacijska tehnologija po eni strani (lahko) prispeva k demokratizaciji družb (upravljanja, odločanja, komuniciranja), po drugi strani (lahko) demokrati-zacijo preprečuje (s centralizacijo odločanja, nadzorom pretoka informacij ipd.).

S tem smo pri drugem ključnem vprašanju oz. tezi. Na sodobne spremembe je mogoče gledati kot na procese superindustrializacije, ne pa informatizacije; na nek način s tem tudi konceptualno lahko zapopademo protislovni proces, ki ga prinaša razvoj in uvajanje informacijskih tehnologij. Teza o superindustrializaciji sicer ni povsem nova, je pa izrazito (ideološko) potlačena. Gre za to, da informacijska tehnologija, ki jo je mogoče kot prvo tehnologijo tako rekoč brez omejitev uvajati v vse sfere človekovega življenja – od ekonomije do kulture in umetnosti, sproža industrializacijo teh dejavnosti z razčlenjeno družbeno delitvijo dela in množično produkcijo za trg. V končni konsekvenci to znova aktualizira že skoraj pozabljeno tezo iz šestdesetih let o industrializaciji zavesti.

In končno se mi zdi vredno zastaviti vprašanje, kaj pravzaprav je bistvena narava tvorbe, ki jo označujemo za Zahodno Evropo. V teoretskem smislu gotovo ne gre za »naravno enoto«, ki bi bila potemtakem v času nespremenljiva. Lahko bi dejali, da gre predvsem za politično tvorbo, ki seveda ima tudi realno ekonomsko podlago (konkurenčni boj z ZDA in Japonsko). S tega vidika si velja zastaviti

vprašanje o njeni kontinuiteti: Ali gre za oblikovanje (ali vsaj poskuse oblikovanja) sistema, ki naj bi imel trajen značaj (kot v preteklosti oblikovanje nacionalnih držav), ali za dolgoročen proces, ki ima značaj velike zgodovinske spremembe, ali pa samo za časovni val kratkoročnega značaja. Šele v tem kontekstu je mogoče premišljevat o perspektivi »združene Evrope« (od Urala do Atlantika) ter o možnih (teoretsko seveda nujnih) procesih dezintegracije. Na to na primer opozarjajo regionalna gibanja v Zahodni Evropi.

Tudi (in morda najbolj očitno) na področju telekomunikacij, zlasti televizije, se te tendence že dovolj očitno kažejo. Ni mogoče spregledati, da integracijski procesi v Zahodni Evropi, pa tudi na Vzhodu, proizvajajo tudi izrazito nacionalistično (ne le nacionalno) ekspanzijo – v nasprotju z integracijskimi prizadevanji, ki naj bi se izražali predvsem v procesih evropeizacije (npr. televizije – s prizadevanji za »nacionalne« programe, ki bi ne bili odvisni od nacionalnih političnih, ekonomskih, kulturnih elit, ter z vzpostavljanjem kooperacijskih odnosov med nacionalnimi televizijami). Dejstvo, da so ti procesi malo učinkoviti (ker se pač namesto nacionalnih pojavljajo transnacionalne elite moči), opozarja, da procesi integracije ne na ravni objektivne ne na ravni simbolne stvarnosti ne tečejo in ne bodo tekli linearno. Tudi če je v subjektivni stvarnosti (zavesti) predstava o združenih (Zahodni) Evropi še tako trdno zasidrana, jo problemi na drugih dveh ravneh postavljajo bližje utopiji kot dejanskosti. Čeprav bi kdo danes lahko dejal: »Evropa bo združena ali pa je ne bo«, in tako trditev do določene mere celo argumentiral, se mi zdi vendarle očitno, da »formula 92« ničesar (dokončno) ne rešuje. Razen seveda tega, da bodo tiste države, ki bodo (dez)integracijske procese spremljale samo od strani, definitivno ostale ne le na obrobju Evrope, ampak vse bolj tudi na obrobju sveta.

EMIL-MILAN PINTAR

Poti evropskega razvoja

V svojem prispevku bi rad opozoril na to, da na sedanja dogajanja v vzhodni Evropi gledamo preozko. V nekem smislu je zlom realsocialističnih sistemov samo vrh ledene gore, ki postane povsem nerazumljiv tisti hip, ko odmislimo ali ne poskušamo razumeti vsega tistega pod vodo. To pa je osnovni gospodarski ali še širše, družbeni razvojni tok, v katerem se oblikuje usoda posamezne družbe ali naroda, pa tudi usoda sistemov kot rezultanta sposobnosti teh družb – sistemov, da se prilagodijo spremenjenim pogojem in razmerjem v razvojnem toku. Ključa za razumevanje razpada realsocialističnih sistemov evropskega vzhoda tako ni mogoče iskati v dogajanjih leta 1989 ali 1990, temveč že v *logiki nastajanja* teh sistemov, torej v razumevanju vzrokov za njihov nastanek. Seveda moramo pri tem jasno razlikovati med tistimi družbami, v katerih se je dogodila revolucija, v katerih se je komunistični sistem uveljavil (v ugodnem trenutku, ko so to omogočale tudi zunanjepolitične razmere) kot realizacija ene od notranjih, imanentnih teženj, ter tistimi družbami, ki so dobile ta sistem v obliki zunanje okupacije; Poljska in Češkoslovaška sta tipična primera te vrste.